

**МЕТАФОРИЧНА НОМІНАЦІЯ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ
МЕДИЧНОГО ЗНАННЯ****Марія ТЕЛЕКИ, Олена МИРОНИК**ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
mariateleki@ukr.net; lena123elena@bk.ru**METAPHORIC NOMINATION FOR THE REPRESENTATION
OF MEDICAL KNOWLEDGE****Maria TELEKY, Olena MYRONYK**Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4161-4386; ORCID ID 0000-0002-5717-7267

Телеки М., Мироник Е. Метафорическая номинация как репрезентация медицинского знания. Цель исследования – рассмотреть метафорическую номинацию как важное средство создания вторичной номинации в результате метафорических переносов, осветить семантико-когнитивные компоненты в терминах-словосочетаниях медицинской терминологической подсистемы инфектологии. В исследовании были применены метод наблюдения, описательный метод систематизации терминологических единиц, метод анализа для оценки сложных терминов в семантическом и когнитивном аспектах, а также обобщение лингвистических фактов. **Научная новизна** статьи заключается в том, что она является первым опытом в описании и систематизации медицинских терминов подсистемы инфекционных заболеваний, образованных метафоризацией. **Выводы.** Определены источники создания метафорических номинаций. Выделены и охарактеризованы семантические группы терминов словосочетаний. Выяснено, что метафорические номинации являются носителями обработанных, закрепленных опытом предыдущих поколений, структурированных закодированных и сохранившихся медицинских знаний.

Ключевые слова: вторичная номинация, метафорическая номинация, метафоризация, мотивационный признак, термин-метафора, термин-словосочетание, инфектология, инфекционные болезни.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. З кожним роком українське термінознавство робить поступальні кроки у напрямку впорядкування й унормування терміносистем, що функціонують у медичній термінології. Накопичені протягом багатьох століть знання збережені у термінологічному словотворенні й словосполученні та семантиці терміна. Специфічним пластом термінологічних медичних підсистем є терміни лексико-семантичного розряду слів, що утворені за допомогою зміни значення загальноживаної лексики шляхом звуження чи розширення її семантики, творення термінів унаслідок метафоризації за допомогою явища вторинної номінації. Дослідження мовних та позамовних чинників, що впливають на розвиток галузевих терміносистем, сприяє розумінню стану медичної термінології в цілому, що «завжди свідчить і про стан національної науки»¹.

Вивчення метафоричних найменувань у медичній термінології як важливого прийому творення вторинної номінації залишається актуальним, оскільки метафоричний термін, окрім здійснення номінативної функції (називання предметів, явищ, спеціальних понять медичної галузі), виконує й когнітивну функцію, яка полягає не тільки у властивості термінологічної одиниці встановлювати зв'язок мисленнєвих процесів з процесами пізнання дійсності, але й породжувати нові знання, збері-

гати і передавати наукову інформацію

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. У вітчизняному мовознавстві переважають дослідження вторинної номінації засобами метафоризації в анатомічній та клінічній термінологіях. За ствердженням Н. Цісар, такі найменування «становлять окрему підсистему медичної термінології, формують структурні зв'язки в межах своєї підсистеми та медичної терміносистеми загалом, засвідчують законмірність існування вторинної номінації як одного зі способів кількісних та якісних змін термінології»².

У медичній мікросистемі акушерства і гінекології Г. Морозова вирізняє метафоричні поняття, які висвітлюють прагматичну орієнтацію через різні асоціативні зв'язки³.

Ю. Бражук розглядає метафоричну номінацію як засіб для створення яскравого образу, що швидко сприймається і запам'ятовується. Вихідними сферами для метафоричної номінації в анатомічній і клінічній термінологіях, за спостереженнями дослідниці, стають об'єкти живої і неживої природи, коли людина розглядається як складова частина єдиної біосистеми. У метафоричних клінічних термінах висвітлюється певна стереотипність мислення, фрагменти наївного світосприйняття, що відображені у новому понятті⁴.

Метафоричні перенесення є найбільш продуктив-

¹ Ohiyenko I. "Dlya odnogo narodu – odna naukova terminolohiya" [For one people – one scientific terminology], *Ridna nova [Native language]*, 1935, Ch. 11 (35), P. 493–494.

² Tsisar N. "Systemotvorchyyu potentsial vtorynykh medychnykh naymenuvan" [System-forming potential of secondary medical names], *Visnyk Nats. in-tu «Lviv's'ka politekhnika». Seriya «Problemy ukraiyins'koyi terminolohiyi» [Herald of the Lviv National Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"]*, 2010, N 675, P. 56.

³ Morozova H.O. "Vtorynna nominatsiya yak sposib tvorennya terminiv akusherstva i hinekolohiyi" [Secondary nomination as a way of creating terms in obstetrics and gynecology], *Terminolohichnyy visnyk: Zbirnyk naukovykh prats' [Terminological Bulletin: Collection of scientific papers]*, 2013, Vyp. 2(2), P. 38.

⁴ Brazhuk Yu. "Metaforichnyy komponent u medychnyy terminolohiyi (na materialі anatomichnykh i klinichnykh terminiv)" [Metaphoric component in medical terminology (on the material of anatomical and clinical terms)], *Studia Linguistica [Linguistic studios]*, 2012, Vyp. 6, P. 225–227.

ним та універсальним способом творення вторинних номінацій у медичному дискурсі. Л. Шутак та Г. Навчук дійшли висновку, що здебільшого це новотвори, що представляють когнітивно-комунікативну метафору, яка вказує на спосіб здійснення дії людиною з метою реалізації різноманітних стратегій⁵.

Д. Сизонов на матеріалі медичної термінології аналізує вторинну номінацію як комунікативний масмедійний ресурс. Такі екстралінгвальні чинники як подібність характерних ознак (симптоми, хвороби, лікувальні засоби тощо) з рисами глобальних і актуальних процесів, що відбуваються у суспільстві, спричинюють вживання медичної термінологічної лексики у нефаховому середовищі. Її функціональні особливості у стилі масової інформації передбачають переосмислення термінів, які «часто набувають конотативного забарвлення внаслідок потрапляння в нові контексти, які надають терміну емоційно-експресивного забарвлення»⁶.

У нагромаджених знаннях про творення вторинної номінації засобом метафоризації відсутні дослідження про її функціонування в українській медичній термінології у сфері інфектології.

Мета дослідження – відобразити метафоричну номінацію як спосіб репрезентації медичних знань, виявити семантичні групи термінів-словосполучень, сформованих засобами вторинної номінації за допомогою метафоричних перенесень та джерела метафоризації, розкрити внутрішні зв'язки між первинним значенням і утвореним на його основі науковим поняттям у клінічній термінології при інфекційних хворобах.

Об'єктом нашого дослідження є семантико-когнітивні компоненти у термінологічних словосполученнях, що характеризують стан організму людини у найменуваннях симптомів і синдромів при інфекційних хворобах.

Джерельною базою дослідження є клінічні терміни симптомів і синдромів при інфекційних хворобах, дібрані з довідника «Симптоми і синдроми при інфекційних хворобах»⁷, українсько-російсько-латинсько-англійського медичного енциклопедичного словника: А-Я⁸.

Основна частина. Сучасна лінгвістика спрямована на вивчення проблем взаємозв'язку мови людини з її мисленням, механізмом якого є пізнання, що розглядається як вища форма відображення об'єктивної дійсності. Особливою сферою діяльності є галузь медицини, головні цілі, завдання й методи якої спрямовані на вивчення людини як об'єкта наукового пізнання. Дослідження нормальних та патологічних процесів в організ-

мі людини, різноманітних захворювань, патологічних станів – пізнання, яке супроводжується мисленням, що нерозривно пов'язане з мовою, з її номінативною функцією і семантичною структурою. Пізнане отримує назву, закріплюється і так існує у людській свідомості. Можливість переосмислення у разі потреби наявних у мові лексичних одиниць втілюється у метафорі як засобу творення вторинної номінації.

Сьогодні розрізняють кілька підходів до вивчення метафори: когнітивний, в основу номінації якого покладено ментальні процеси пізнання світу; семантичний, пов'язаний з використанням загальнонавчаної лексики. Для автора дослідження близьке семантико-когнітивне моделювання метафоризації, розроблене Ю.В. Кравцовою, що передбачає тісний взаємозв'язок когнітивних і мовних категорій, оскільки вивчення мови без звертання до когнітивних структур не буде повним, а також послідовне урахування системності когнітивних структур і їхньої кореляції із системами мовних структур⁹.

В основу метафоризації, як ментального процесу, покладені відношення подібності ознак предметів або явищ, що вже названі в мові, з назвою нових позначуваних об'єктів «та проектуванні структур знання з однієї сфери в іншу і завершується експлікацією та фіксацією в мові»¹⁰.

Сучасна медична термінологія продовжує поповнюватися термінологічними словосполученнями за допомогою метафоризації. Нові метафоричні утворення позначають поняття, що відбивають спосіб сприйняття, інтерпретації інформації, знання й досвід, здобуті соціумом у процесі пізнання дійсності на певних етапах його розвитку. Різні медичні підсистеми широко репрезентують метафоричні терміни. У літературі всілякої наукової тематики О. С. Зубкова вирізняла декілька різновидів метафори, що описують стан здоров'я організму людини: фізіологічна метафора, біоморфна метафора, морбіальна метафора, метафора організму, антропоморфна метафора, онтологічна метафора, конвенціональна метафора, зооморфна метафора, антропоцентрична метафора, метафора зі сфери медицини, метафора хвороби, синкретична метафора всіх фізіологічних станів¹¹.

Термінологічній підсистемі інфектології (галузь медицини, яка займається вивченням механізмів розвитку інфекційного процесу, що виник в результаті взаємодії організму людини з патогенним або умовно-патогенним мікроорганізмом і захворювання з цим пов'язані) властиві специфічні особливості, що формуються концептуальною сферою цієї галузі медичної науки. Інфекційна хвороба являє собою крайню міру інфекцій-

⁵ Shutak L., Navchuk H. "Kohnityvna metafora yak odyin iz zasobiv tvorennya vtorynnykh nominatsiy medychnoho dyskursu" [Cognitive metaphor as one of the means of creating secondary nomination for medical discourse], *Aktual'ni pitannya suspil'nih nauk ta istorii medycyny* [Current Issues of Social Studies and History of Medicine], 2016, N. 1(9), P. 67.

⁶ Syzonov D. Yu. "Vtorynna nominatsiya terminiv yak komunikatyvnyy resurs ZMI" [Secondary nomination of terms as a communicative resource of mass media], *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriya «Filolohichna»* [Scientific proceedings of the National University of "Ostroh Academy". Series "Philology"], 2012, Vyp. 31, P. 95–97.

⁷ Titov M.B., Titov V.M. Symptomy i syndromy pry infektsiynnykh khvorobakh [Symptoms and syndromes in infectious diseases], *L'vivs'kyj derzh. med. in.-t*, 1993, 128 p.

⁸ Petrukh L.I., Golovko I.M. Ukrayins'ko-rosijs'ko-laty'ns'ko-anglijs'kyj medy'chny'j ency'klopedy'chny'j slovny'k: A-Ya [Ukrainian-Russian-Latin-English medical encyclopaedic dictionary], K.: Medy'cy'na, 2015, 968 p.

⁹ Kravtsova Yu. V. "Semanty'ko-kognity'vne modelyuvannya metafory'zacyi" [Semantic-cognitive modeling of metaphorization], *Movoznavstvo: Naukovo-teor. zhurnal in-tu movoznavstva im. O. O. Potebni* [O. Potebnja Institute of Linguistics: Scientific and Theoretical Journal], 2011, N 1, P. 46.

¹⁰ Ibidem, P. 43.

¹¹ Zubkova O. S. "Medicinskaya metafora i medicinskaya metafora – termin v individual'nom leksikone (ehksperimental'noe issledovanie)" [Medical Metaphor and Medical Metaphor – Term in an Individual Lexicon (Experimental Research)], *Lingvistika i mezhkul'turnaya komunikaciya. Znanie. Ponimanie. Umenie* [Linguistics and intercultural communication. Knowledge. Understanding. Skill], 2010, N 1, P. 141.

ного процесу, коли виникає ушкодження організму, порушення його нормальної життєдіяльності. Прояви та ознаки хвороб, спричиненими різними збудниками (вірусами, бактеріями, паразитами, ін.) інфекційних хвороб людського чи тваринного організму, асоціюються з пізнаними вже предметами або явищами природи, перенесення ознак подібності, асоціативної схожості яких знаходить віддзеркалення у медичних термінах.

Для позначення нового поняття використовують вже існуючі в мові лексичні одиниці. Саме лексико-семантичний спосіб термінотворення є найбільш продуктивним у терміносистемі, завдяки якій актуалізується ця функція слова у терміні-метафорі. Процес метафоризації відбувається у кілька етапів. Спочатку виділяються певні характерні ознаки досліджуваного об'єкта, які складають первинне значення слова, потім відбувається концептуалізація шляхом подальшого формування поняття об'єкта, що випливає зі значення загальноживаного слова, яке створює модель пізнання нового об'єкта і, нарешті, вибрана мовна одиниця закріплюється за об'єктом вивчення й далі відбувається розмежування двох семантичних планів: нового терміна та первинного значення слова¹².

У медичному дискурсі широко застосовуються терміни з метафоричними значеннями. Діяльність науковців та медичних фахівців повсякчас супроводжується встановленням взаємозв'язку між процесом мислення і процесом вивчення певних реалій, пов'язаних зі станом людського організму. Обмін інформацією, знаннями уможлиблюється через використання спеціальних понять, зафіксованих у мовних одиницях. У медичному професійному мовленні термін-метафора являє собою наукове висловлення, в якому заковдані спеціальні знання. Метафоричний термін заміною громіздке описове позначення поняття, оскільки відповідає вимозі бути коротким, що значно спрощує професійну комунікацію і полегшує розуміння того чи іншого складного явища при інфекційній хворобі, як-от: *крейджаний язик* або *язик набряклий, сухий, з тріщинами, вкритий товстим шаром білого нашарування (ніби натертий крейдою), збільшений у розмірах; поза лягавого собаки (син. менінгеальна поза) або поза, при якій хворий лежить на боці із закинутою головою, тулуб розігнутий, ноги зігнуті і підтягнені до живота*.

Окрім семантико-когнітивної, терміни-метафори виконують класифікаційну чи систематизуючу функцію, а також стають засобами отримання й обробки нових знань, виконуючи евристичну функцію, та є способом пристосування наукової мови до суперечливої дійсності¹³. Поряд з загальноприйнятими позначеннями понять використовуються синонімічні метафоричні терміни-словосполучення, як-от: *Геттхе симптом – базальний*

трикутник; плевродинія епідемічна – грип диявольський; чума (друга пандемія чуми) – чорна смерть.

З часом образне значення терміна згасає і медичним фахівцем сприймається вже як показник наукового поняття, за допомогою якого можна спостерігати зміни, властиві певному процесу, стану, формі об'єкта, явища тощо. Терміни переважно відображають не суттєву ознаку наукового поняття, а наочний образ, що формується під час візуального контакту з предметом вивчення¹⁴, як-от: *обличчя левине*. Нове поняття містить нові знання про об'єкт, який досліджувався: обличчя з горбоково-вузлуватими стовщеннями шкіри на чолі, щоках, підборідді, з розширеним і сплющеним носом, глибокими складками шкіри. Такі ознаки характерні для прокази (лепри) внаслідок тривалого існування інфільтратів шкіри, що надає лицю вигляду лева. При цьому зв'язок між двома об'єктами здійснюється на асоціативному рівні, як-от: *язик гірчичний*. Так, *язик* – рухливий м'язовий орган у ротовій порожнині хребетних тварин і людини, який допомагає захоплювати, пережовувати й ковтати їжу, визначає її смакові якості¹⁵); *гірчичний* – (прикм. до *гірчиця* – кольору гірчиці; темно-жовтий), який нагадує гірчичник або гірчичний пластир – (листок паперу або шматок тканини, покритий гірчичним порошком з клейкою речовиною; використовується як лікувальний засіб, що викликає приплив крові¹⁶). Нове значення поняття, експліковане у словосполученні *язик гірчичний*, кодує нові знання про об'єкт – *язик вологий, обкладений, покритий жовтуватим нальотом, жовтяничного забарвлення у хворих поворотним тифом*. Нове значення співвідноситься з денотативно-поняттєвою сферою мотивуючого *гірчичний* і мотивованого значень словосполучення, пов'язаних спільним семантичним елементом *гірчичний*.

Дослідження фактичного матеріалу свідчать, що джерелами аналогій та образно-асоціативних зв'язків у термінологічній підсистемі інфектології для творення метафоричних номінацій симптомів і синдромів при інфекційних хворобах у процесі метафоризації слугують різні предметні і непередметні сфери. Утворені терміни-словосполучення з метафоричними значеннями (надалі – терміни-метафори) виокремлюються у декілька семантичних груп:

1) антропоморфні, утворені за схожістю фізіологічних та патофізіологічних характеристик людини чи результатів різних видів її діяльності:

– *сардонічна посмішка* – своєрідний вираз обличчя при правцю (одночасно усмішки й плачу) через судомні скорочення мімічних м'язів: чоло в зморшках, брови і крила носа припідняті, рот розтягнутий у ширину, кути його опущені, щелепи сильно стиснуті. Слово «сардонічний» (злісно-глузливий, уїдливій (перев. про

¹² Lapinya E., Gak A., Teliya V. "Metafora v terminologii mikroelektroniki (na materiale anglijskogo yazyka)" [Metaphor in the terminology of microelectronics (on the material of English)], *Metafora v yazyke i tekste [Metaphor in language and text]*, 1988, P. 136–137.

¹³ Buzheninov A. E. "Terminy-metafory v anatomicheskoy terminologii francuzskogo yazyka" [Terms-metaphors in French anatomical terminology], *Teoriya i praktika lingvisticheskogo obrazovaniya. Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii [Theory and practice of linguistic education. Russia pedagogical education]*, 2015, N 10, P. 125.

¹⁴ Rylkina O. M. "Vzaimodejstvie universal'nogo i specificheskogo v medicinskih terminologicheskikh podsystemah (na material russko-jazychnoj terminologii detskoj kardiologii)" [Interaction of universal and specific in medical terminological subsystems (on the material of Russian-speaking children's cardiologic terminology)], *Drevnie jazyki. Vestnik Nizhegorodskogo un-ta im. N.I. Lobachevskogo [Ancient languages. Bulletin of N.I. Lobachevsky Nizhny Novgorod region univ]*, 2013, N 4(2), P. 326.

¹⁵ Slovnyk ukrajin'skoyi movy: v 11 tomakh. Tom 11 [Ukrainian Dictionary. Vol. 11]: [E-source], URRL: sum.in.ua/s/jazyk (data zvernennya 20.01.2018)

¹⁶ Slovnyk ukrajin'skoyi movy: v 11 tomakh. Tom 2 [Ukrainian Dictionary. Vol. 2]: [E-source], URRL: http://sum.in.ua/p/2/77/1/girchychnyj (data zvernennya 20.01.2018).

сміх, посмішку)¹⁷ використав Гомер у «Одіссеї». Прикметник пов'язує з островом Сардинія, на якому росте отруйна рослина (лат. *Sardonica herba*). Той, хто споживав цю рослину, помирав. При цьому його обличчя спотворювалося гримасами, схожими на сміх¹⁸;

– *руки пралі* – зниження тургору й еластичності шкіри у зв'язку із зневодненням при холері, яке проявляється появою зморшок і складок на шкірі рук, які не розправляються; назва виникла через зовнішню схожість спотворених постійним пранням рук пралі;

– *вузлики доярок* (син. віспа коров'яча несправжня, вакцина червона, паравакцина) – інфекційна хвороба, яка викликається вірусом групи паравакцини, що передається людині контактним шляхом від великої рогатої худоби, овець і кіз, характеризується утворенням не болючих червоних папул на шкірі рук; є клінічним виявом професійної патології переважно у доярок, які заражаються у процесі контакту з тваринами;

симптом санітарки (син. симптом Беттігера) – ранне виявлення відсутності або посилення неясної ще висипки при висипному тифі під час або після теплої ванни, яку, зазвичай, наповнює водою санітарка і може помітити ознаки хвороби;

ганчірників хвороба – первинно легенева форма сибірки, яка виникає як пилова інфекція при обробці різного ганчір'я; аліментарний шлях зараження здійснюється при вживанні інфікованих м'яса та м'ясних продуктів, не підданих достатній термічній обробці; названа за аналогією захворювань складальників ганчір'я на звалищах, забруднених виділеннями і гноєм тварин;

2) зооморфні: схожість прикмет з зовнішніми рисами особин тваринного світу:

гарячка кроляча (епідемічний висипний тиф). Назва виникла через подібність ознак у початковому періоді хвороби, коли при огляді шкіра обличчя, шиї гіперемована, обличчя одутле, виразна ін'єкція склер, очі червоні, блискучі, подібні до кролячих очей;

леопардова шкіра – стійка плямиста депігментація шкіри, яка чергується з плямами гіперемії; схожа на фон хутра звіра з плямами, що утворюють кільцеві фігури зі світлою серединою;

свинка слізної залози (при епідемічному паротиті) – через специфічний вигляд пацієнта – появи припухлості зовнішньої частини верхньої повіки, що потовщується; нагадує підпухлини, характерні для форми голови свійської свині;

двогорба (верблюжа) температурна крива (син. Дрейпера температурна крива) – температурна крива в початковому (перед паралітичному) періоді поліомієліту; скидається на бактріануса з родини верблюдових, який має два горби;

3) терміни-метафори, пов'язані зі звуковою подібністю:

тремор хлопаючий (син. астериксис, печінковий тремор, флєпінг-тремор). Симптом характеризується мимовільним тремтінням зап'ясть, який схожий на ляскіт крил птаха, який злітає;

симптом тріснутого горщика (син. Мак'юїна симптом) – виникнення звуку при перкусії черепа, що нагадує звук при постукуванні по глиняному посуді з тріщиною;

терміни-метафори, утворенні з використанням палітри кольорів:

гарячка жовта (син. амарильна (исп. жовтий) гарячка), жовта лихоманка) – гостра арбовірусна природно-осередкова хвороба з групи геморагічних гарячок; назва хвороби асоціюється з жовтим кольором прапора, який вивішували на кораблі при вході до порту в англійських колоніях Америки та Африки; так капітан сповіщав про наявність на кораблі хворого на жовту гарячку;

симптом червоних очей (син. симптом Сіроля) – розширення дрібних кровоносних судин, розташованих на поверхні очного яблука; спостерігався під час епідемії холери в Західній Африці; через колір очі названі червоними;

малиновий язик – клінічна картина язика, який при захворюванні на скарлатину стає зернистим, яскраво-червоного кольору, подібним до кольору малини;

малинове желе – зовнішній вигляд випорожнень при амебіазі, обумовлений домішками прозорого скловидного слизу, рівномірно забарвленого кров'ю;

5) терміни-метафори за подібністю до виконання певних дій іграшковими предметами:

очі ляльки (син. Відовітца симптом) – параліч акомодациї з легким екзофтальмом і рідкими монотонними покліпуваннями, який спостерігається при дифтерійному поліневриті; подібні рухи виконує дитяча лялька;

ваньки-встаньки синдром – спроба хворого черевним тифом встати при кишковій кровотечі, оскільки симптом характеризується різкими болями в животі, що зменшуються у положенні сидячи; при спробі повернути хворого на спину або в інший бік, він одразу ж перевертається і займає попереднє положення. Такі спроби подібні до рухів ляльки без ніг з округлою нижньою підставою, яка приймає вертикальне положення, як би не намагалися її покласти;

6) терміни-метафори за подібністю форм речей одягу:

готтентотський фартух (син. всячий пах, всяча пахвина) – великі всячі мішки, які містять у собі підшкірну тканину і лімфатичні вузли (псевдоаденоксти), подібні до фартуха; (готтентоти – найдавніше плем'я в Південній Америці);

симптом муфти (син. Котляренка симптом) – ознака висипного тифу: потовщення на судинах кон'юнктиви нижньої повіки та перехідної складки, які зовнішньо нагадують муфту і являють собою периваскулярну проліферацію клітинних елементів; виявляються в перші дні хвороби до появи висипки;

7) терміни-метафори за подібністю до природних явищ:

феномен айсберга (син. Єна феномен) – відношення клінічно виражених до стертих і атипичних форм хвороби при холері Ель-Тор; порівнюється як відношення надводної до підводної частини айсберга (1:7-10);

симптом плаваючого льоду (син. Гарсії-Соджера симптом) – рентгенологічна ознака прориву і часткового опорожнення кісти легені, який полягає у нерівності поверхні залишку в кісті рідини за рахунок плаваючих уламків хітинової оболонки;

8) терміни-метафори за подібністю до астрономічних явищ:

¹⁷ Slovnyk ukrayins'koyi movy: v 11 tomakh. Tom 9 [Ukrainian Dictionary. Vol. 9]: [E-source], URRL: <http://sum.in.ua/p/2/77/1> (data zvernennya 20.01.2018).

¹⁸ САРДОНІЧНИЙ СМІХ [SARDONIC LAUGH], [E-source], URRL: [href=http://slovopedia.org.ua/33/53409/33059.html](http://slovopedia.org.ua/33/53409/33059.html) >САРДОНІЧНИЙ СМІХ (data zvernennya 20.01.2018).

Гойбнера карта зоряного неба – поліморфізм висипки при вітряній віспі (розеоли, папули) з хаотично розміщеними одна біля другої «зірками» різної величини. Елементи, з яких почалася висипка, залишаються «зірками першої величини»;

9) терміни-метафори за подібністю до форм геометричних фігур:

– *Філатова трикутник* – блідий, вільний від висипання трикутник у ділянці носа, губ, підборіддя на фоні яскраво-рожевих щік; симптом скарлатини;

– *Фогеля трикутник* – можлива ознака черевного тифу: яскрава гіперемія слизової оболонки кінчика язика у формі трикутника («червоний трикутник»);

10) терміни-метафори за функціональною подібністю предметів, речей:

симптом зубчастого колеса (син. Негре симптом) – при спробі «розтягнути» м'яз після попереднього пасивного його скорочення (згинанні руки, гомілки, стегна) відчувається переривчастий опір за рахунок ритмічних посіпувань; розгинання руки хворого поштовхами уподібнене до рухів зубчастого колеса;

симптом ковдри – ознака менінгіту, менінгоенцефаліту: рухи руками, коли хворий із затьмареною або сплутаною свідомістю намагається утримати стягвану з нього ковдру;

симптом будильника – пронос, який виникає тільки вночі або вранці; спостерігається при лямбліозі та деяких інших хворобах кишківника; момент виникнення дії уподібнений до реакції на сигнал будильника;

симптом гумки (син. Браура симптом) – шкірний симптом при висипному тифі: якщо на 8-10 день хвороби злегка потерти пальцем шкіру, то шкіра знімається тонкими лусками, після видалення яких виявляється гіперемія; симптом названий самим автором за аналогією дії гумки, після стирання якої залишаються частинки матеріалу;

11) терміни-метафори за подібністю з образами художніх персонажів:

чортів хрест (перехрест) – перехрещення кривих частоти пульсу і температури тіла як один із симптомів кишкової кровотечі при черевному тифі»; при графічному зображенні цих показників на температурному листку утворюється так званий «чортів хрест»;

регочуча смерть (син. куру) – смертельна епідемічна хвороба з групи повільних інфекцій, що траплялася у високогірних районах Нової Гвінеї через ритуальний канібалізм – поїдання мозку людини, яка раніше страждала цією хворобою. Більш вживана наукова назва – *куру*; мовою племені форе означає «тремтіння від холоду чи страху» або «пристрит, псування». Одним з клінічних проявів недуги є тремтіння кінцівок, тулуба і голови, двоїння в очах і розмитість мови. Метафоричну номінацію придумали журналісти, використовуючи образ персоніфікованої кончини (людський скелет, звичайно з косою)¹⁹, смерть, яка сміється, можливо тому, що схоже тремтіння проявляється у людини під час сміху. Цікаво, що за відкриття інфекційного характеру куру американського вірусолога Карлтона Гайдушека було удостоєно 1976 року Нобелівської премії з фізіології і медицини. Отримані гроші вчений пожертвував племені форе.

12) терміни-метафори, пов'язані зі сферою медицини:

– *скарлатинове серце* (син. Філатова-Ромберга син-

дром) – клінічний кардіальний синдром «вагус-фази» скарлатини у зв'язку з екстракардіальними впливами; збільшення розмірів серця хворого внаслідок впливу токсичного чинника на цей орган;

– *еритема вузлувата* – (син. еритема нодозна) – синдром інфекційної або алергічної природи, характеризується ураженням судин шкіри, утворенням у шкірі гомілок і стегон щільних болючих вузлів з поступовою зміною їхнього кольору від червоного до фіолетового.

Моделі медичних метафоризованих термінів-словосполучень інфектології переважно є дво-, менше – три-, рідше чотири- або п'ятикомпонентні. Ономастичною основою для них є загальноновживані слова, термін медичної підсистеми чи термін іншої терміносистеми: як-от: *руки пралі, Петте-Дерінга вузликовий енцефаліт, симптом зубчастого колеса*.

У термінах спостерігається вияв гіперо-гіпонімії, коли є вживання опорної назви із означенням, яка утворює семантичне поле терміна з додатковими значеннями, що пояснюють віднесеність слова до позначуваного поняття. У таких термінах може бути один або кілька конкретизуючих компонентів, як-от: *обличчя: левине, холерне, чумне; язик: гірчичний, малиновий, крейдяний, грипозний, скарлатиновий, червонотифозний; скарлатинова: ангіна, тріада*.

Деякі терміни-словосполучення мають синонімічні варіанти номінацій, які доповнюють або уточнюють поняття терміна, як-от: Гарсії-Соджерса симптом – *симптом плаваючого льоду і симптом плаваючої лілії*; куру – *регочуча смерть і хвороба сміху*; Мак'юїна симптом – *симптом тріснутого горщика і кавунний звук*; віспа коров'яча несправжня – *вузлики доярок і вакцина червона; плямиста гарячка Скелястих Гір і голуба хвороба*. Основою для утворення кожного терміна стали різні асоціації та аналогії за ознакою подібності і внутрішнім зв'язком із загальноновживаним словом.

Висновки. Отже, метафоричне перенесення відбувається через порівняння двох об'єктів: позначеного загальноновживаним літературним словом, терміном медичної підсистеми чи терміном іншої терміносистеми і позначуваного, яке відображає нове поняття в інфектології, при цьому семантика уже вживаного слова, звужується. Отримана дефініція відбиває суттєві ознаки предмета, що вивчається, у стислому логічному визначенні терміна-метафори. Когнітивний бік складного наукового явища знаходить рівноцінне вираження у використанні економних мовних засобів.

При творенні вторинної номінації засобом метафоризації обирається з первинного значення домінуюча мотиваційна ознака – подібність у цілому відмінних предметів або явищ за їхніми характерними властивостями, ознаками або відношеннями, які виконують функцію внутрішньої семантичної мотивації.

Нові метафоричні найменування базуються на мисленневих процесах та ментальних уявленнях людини про світ, створюють нові специфічні метафоричні концепти, за якими у мовних структурах відображені нові когнітивні структури знання, поняття, що відносяться до сфери діяльності людини, пов'язаної з медициною. Метафоричні термінологічні номінації репрезентують суб'єктивно осмислені, опрацьовані і закріплені досвідом медичні знання з одночасним їхнім збереженням і трансляцією наступним поколінням.

¹⁹ Slovnyk ukraïns'koyi movy: v 11 tomakh. Tom 9 [Ukrainian Dictionary. Vol. 9]: [E-source], URL: <http://sum.in.ua/s/smertj> (data zvernennya 30.01.2018).

Метафорична номінація – продуктивний спосіб творення медичних термінів. Перспективними є подальші дослідження структури одно- та багатокomпонентних метафоричних моделей термінологічних одиниць, що функціонують в інфектології і широко використовуються для обміну науковою інформацією у процесі науково-професійної комунікації.

Teleky M., Myronyk O. Metaphoric nomination for the representation of medical knowledge. The aim of the research is to reflect the metaphoric nomination as a way of representation of medical knowledge, to identify semantic groups of terms formed by means of secondary nomination with the help of metaphoric transfers, sources of metaphorization, to reveal internal connections between the primary meaning and the scientific concept formed on its basis in clinical terminology in infectious diseases.

Methods of investigation: a method of observation, a descriptive method for the systematization of terminological units, the method of analysis for the evaluation of each complex term in the semantic and cognitive aspects, as well as for the generalization of linguistic facts were applied in the research.

To clarify the semantic structure of lexical units, the methods of component analysis were used, and for the isolation of the linguistic phenomenon into separate groups, the method of systematization based on differentiated characteristics was used.

The **scientific novelty** of the research is that it is the first experience in description and systematization of the medical terms of the subsystem of infectious diseases formed by metaphorization.

Conclusions. It is argued that when creating a secondary nomination by metaphorization method, the dominant motivational characteristic is selected from the original meaning – the similarity of generally unequal objects or phenomena according to their characteristic properties, attributes or relations that perform the function of internal semantic motivation.

New metaphorical denominations are based on thinking processes and mental representations of a man about the world; create new specific metaphorical concepts through which the language structures reflect the new cognitive frameworks of knowledge, concepts, related to the sphere of human activities associated with medicine. Metaphorical terminological nominations are subjectively meaningful, processed and reinforced by the experience of

previous generations medical knowledge.

Key words: secondary nomination, metaphorical nomination, metaphorical names, metaphor, motivation sign, term-phrase, term-metaphor, infectious diseases.

Марія Телеки – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Після захисту кандидатської дисертації авторка продовжує дослідження соціальних категорій модусу в українській мові, латинської та української загальномедичної термінології. У доробку – 48 наукових праць, у тому числі монографія та посібники. Брала участь у міжнародних та українських науково-практичних конференціях, вебінарах. Наукові інтереси: соціальні категорії модусу, дослідження мовних явищ латинської мови, медична термінологія.

Teleky Mariia – PhD of Philology, associate professor of foreign languages Department of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». The author of more than national and international scientific and educational 48 works, including books and manuals. She participated in international and Ukrainian scientific conferences, webinars. Research interests: social categories of moduses, research of language phenomenon of the Latin language, medical terminology.

Мироник Олена – кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини та інфекційних хвороб ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», автор понад 74 наукових та методичних статей. Коло інтересів: гепатологія, медична термінологія.

Myronyk Olena – Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of Internal Medicine and Infectious Diseases Department of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», author of over 74 scientific and methodological articles. Research interests: hepatology, medical terminology.

Received: 10.02.2018

Advance Access Published: March, 2018

© M. Teleky, O. Myronyk, 2018